

А. М. Пугач,
к. т. н., доцент кафедри сільськогосподарських машин
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СФЕРІ АГРАРНОЇ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ВИРОБНИЦТВА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА УМОВА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

A. Pugach,
Candidate of Technical Sciences, reader, reader Dept. of agricultural machinery,
Dnepropetrovsk State Agrarian University of Economics

INTEGRATION PROCESSES IN THE FIELD OF AGRICULTURAL EDUCATION,
SCIENCE AND INDUSTRY AS A DETERMINING CONDITION FOR THE DEVELOPMENT
OF THE AGRICULTURAL RESOURCE POTENTIAL IN UKRAINE

Досліджено поняття "інтеграція" та "інтеграційні процеси", та визначено чинники, які впливають на ці процеси. Розглянуто особливості сучасних інтеграційних процесів у розвитку аграрного ресурсного потенціалу України. Досліджено основні напрями діяльності Національної академії аграрних наук України. Визначено засади реалізації організаційно-економічних та правових передумов інтеграції аграрної освіти, науки та виробництва. Наведено різноманіття організаційних форм у сфері розвитку інтеграційних процесів аграрної освіти, науки та виробництва. Запропоновано напрями реалізації інтеграційних процесів у сфері аграрної освіти, науки та виробництва як визначальної умови розвитку аграрного ресурсного потенціалу України.

It explores the concept of "integration" and "integration process", and the factors that influence these processes. The features of modern integration processes in the development of the agricultural resource potential of Ukraine. The basic directions of activity of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine. It defines the principles of the implementation of the organizational, economic and legal preconditions for integration of agricultural education, science and industry. Given the variety of organizational forms in the development of integration processes of agricultural education, science and industry. The directions of realization of integration processes in the field of agricultural education, science and production as the determining conditions for the development of the agricultural resource potential of Ukraine.

Ключові слова: Державні органи влади, інтеграційний процес, інтеграція, інтеграція освіти, науки та виробництва, аграрна освіта, аграрний ресурсний потенціал, аграрна наука, аграрний сектор, науково-дослідний інститут.

Key words: Public authorities, the integration process, integration, integration of education, science and industry, agricultural education, agricultural resource potential, agricultural science, agriculture, scientific research institute.

ВСТУП

Інтеграційні процеси, як показує еволюція суспільного розвитку, набувають все більшу активність у всіх сферах людської діяльності. Вони є потужним чинником подальшого прогресу в розвитку продуктивних сил і вдосконалення виробничих відносин. Перед аграрним ресурсним потенціалом

України в цілому і його центральною ланкою — сільським господарством, зокрема, стоїть серйозна стратегічна задача по здійсненню модернізації виробництва в ключових галузях цього найважливішого сектора економіки.

У даний час значний потенціал аграрної науки використовується не повною мірою, що негативно позначається на

реформуванні та модернізації аграрного сектора економіки. Основними причинами зниження наукоємності галузі стали: фінансова та організаційно-економічна слабкість сучасних товаровиробників, незатребуваність ними наукових розробок; невідповідність сформованої системи наукового забезпечення нових ринкових умов і багатоукладності сільського господарства; відсутність налагодженого механізму реалізації наукових розробок у виробництві; нерозвиненість інформаційно-сервісної сфери в інтегрованих формуваннях, господарствах і на підприємствах аграрного сектору; недостатня державна підтримка аграрної науки; старіння наукових і науково-педагогічних кадрів; відсутність пільгового оподаткування новацій та ін. Назріла необхідність вдосконалення системи наукового забезпечення аграрного сектору.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Ключовий елемент реформування системи державного управління сферою аграрної науки — вдосконалення механізмів фінансування та організації наукових досліджень. Система наукового забезпечення аграрного сектору має бути ефективною, гнучкою, багаторівневою і органічно вбудовуватися в організаційно-економічний механізм функціонування агропромислового комплексу держави. Багаторівнева система наукового забезпечення аграрного ресурсного потенціалу повинна бути представлена як головними науковими установами, які займаються розробкою фундаментальних та пріоритетних прикладних проблем, які мають значення для розвитку аграрного сектору країни, так і науково-дослідними установами, які впроваджують свої технології для відповідних регіонів та адаптують розробки головних науково-дослідних інститутів. Останні створюють моделі реформування господарств і базових об'єктів, що ефективно працюють у ринкових умовах системи ведення аграрного виробництва. Тому в роботі ставиться завдання обґрунтувати напрями реалізації інтеграційних процесів в сфері аграрної освіти, науки та виробництва як визначальної умови розвитку аграрного ресурсного потенціалу України.

РЕЗУЛЬТАТИ

З метою більш глибокого вивчення сутнісних аспектів інтеграції, з'ясування механізму дії інтеграційних процесів і взаємовідносин учасників, що входять в систему інтегрованих формувань, важливим є теоретичне осмислення понятійного апарату, використовуюваного при розгляді досліджуваної проблеми.

Поняття "інтеграція" походить від латинського "integratio", що означає відновлення, заповнення. В економічній літературі даний термін використовується відносно недавно.

Інтеграція — сукупність взаємодії узгодженості, скоординованості в діях між елементами соціальної системи, що забезпечує її внутрішню єдність, цілісність, гармонійне функціонування, стійкість і динамічну стабільність.

Сучасні дослідники питань інтеграції приділили і продовжують приділяти досить велику увагу в своїх працях. При цьому вони неоднозначно трактують поняття інтеграції і по-різному класифікують її види, а саме:

- інтеграція горизонтальна — поняття в маркетингу, що полягає в спробах фірми роздобути у володіння, а також поставити під більш жорсткий контроль ряд підприємств-конкурентів;
- інтеграція організацій — процес об'єднання зусиль різних підрозділів для досягнення цілей організації;
- інтеграція прогресивна — поняття в маркетингу, полягає в спробах фірми роздобути у володіння, а також поставити під більш жорсткий контроль систему розподілу;
- інтеграція регресивна — поняття в маркетингу, полягає в спробах фірми роздобути у володіння, а також по-

ставити під жорсткіший контроль своїх постачальників [1, с. 133].

Під інтеграційним процесом розуміється сукупність найрізноманітніших заходів з об'єднання зусиль розрізнених і самостійно функціонуючих підприємств і організацій, спрямованих на формування єдиної, цілісної виробничої, обслуговуючої чи іншої системи з метою забезпечення раціонального використання всього виробничого потенціалу і досягнення більш високих виробничих як загальних, так і індивідуальних результатів їх діяльності.

На розвиток інтеграційних процесів впливає цілий комплекс різного роду чинників, які можна об'єднати в три основні групи: внутрішньогалузеві, міжгалузеві і макроекономічні. До внутрішньогалузевих слід віднести: ступінь технічної оснащеності; собівартість виробництва сільськогосподарської продукції; якість і конкурентоспроможність продукції; коефіцієнт використання генетичного потенціалу тварин і рослин; концентрація, спеціалізація та диверсифікація виробництва; ступінь забезпечення потужностями зі зберігання продукції. Міжгалузеві чинники являють собою: монополізм промислових підприємств; диспаритет цін; розвиток ринкової, виробничої і соціальної інфраструктури; розвиток системи маркетингу в аграрній сфері.

Серед макроекономічних чинників слід виділити: цінову політику держави; податкову політику; фінансово-кредитну політику; страхову політику держави; рівень державного аграрного протекціонізму; правове забезпечення інтеграційних процесів.

Особливостями сучасних інтеграційних процесів у розвитку аграрного ресурсного потенціалу України є: наявність різноманіття всіх форм власності; переважання сучасних економічних стимулів у процесі створення агропромислових формувань та розвитку ринкових відносин; відносний рівень незалежності господарюючих суб'єктів від держави. Тому, концепція розвитку сучасної агропромислової інтеграції обов'язково ґрунтується на інноваційних принципах, а також механізмах взаємодії.

Пріоритетним напрямом в ній має бути маркетингова орієнтація господарських стратегій. Вирішення стратегічних напрямів та завдань передбачає всебічну комплексність, а також послідовність проведення заходів. Головна увага повинна приділятися своєчасному узгодженню різноманітних інвестиційних програм, своєчасному коригуванню всіх механізмів управління, а також економічних відносин. Основними принципами створення моделей інтегрованих формувань є: адаптивність, добровільність, комплексність, цілісність, а також сприяння та підтримка з боку державних органів влади, оптимальність розмірів, "провідна ланка" — підприємство інтегратор.

Виявлені характерні особливості дозволяють обґрунтувати взаємозв'язок інтеграції зі спеціалізацією і кооперацією. При цьому під спеціалізацією в сільському господарстві розуміється одна з форм суспільного поділу праці та її раціональна організація, що виявляється у зосередженні виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції в галузях, виробництвах і підприємствах, пов'язаних між собою ринковими відносинами [2, с. 172].

Слід зазначити, що інтеграція — це якісно нова форма виробничо-економічних зв'язків, що об'єднує підприємства різних галузей з відокремленими технологічними процесами в єдиний виробничий комплекс на основі поєднання послідовних стадій обробки сільськогосподарської продукції.

Економічна криза підприємств аграрного сектору обумовлена як макроекономічною ситуацією, так і комплексом чинників, пов'язаних з непристосованістю виробничо-фінансової діяльності більшості господарюючих суб'єктів до ринкових відносин.

З припиненням ефективної підтримки підприємств аграрного сектору з боку держави виникла проблема дегра-

дації ресурсного потенціалу більшості галузей аграрного сектору, з'явилася технологічна та економічна незбалансованість і дезінтеграція підприємств сільського господарства, переробки, обслуговування та торгівлі. Це означає, що в сформованих умовах сільськогосподарські, переробні та обслуговуючі підприємства не в змозі вийти поодиночі з економічної кризи.

У зв'язку з цим, на всіх рівнях управління, і на виробничому рівні, в даний час йде інтенсивний пошук ефективних заходів щодо нормалізації ситуації, усуненню названих негативних чинників і проблем, пожевланню економіки головних галузей аграрного сектору, та зокрема сільськогосподарського виробництва та переробки продукції.

Найважливішою умовою активізації діяльності підприємств аграрного сектору може стати розвиток інтеграційних процесів, як найважливішого чинника стабілізації економіки.

Активізація ринкових відносин між сферами ринку в аграрному секторі, зв'язки між підприємствами його різних сфер тепер стали вибудовуватися на принципах добровільного ринкового партнерства. Одним із стратегічних напрямків подальшого розвитку базових сфер і підкомплексів аграрного сектору є вдосконалення механізму інтеграційних процесів; пошук нових, найбільш ефективних форм інтеграційних агропромислових формувань і структур; створення умов для їх функціонування.

Що стосується системи аграрної освіти та наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного ресурсного потенціалу України, то вони покликані сприяти високоефективному і конкурентоспроможному функціонуванню всіх сфер розвитку аграрного ресурсного потенціалу.

Сьогодні в Україні здійснює свою діяльність Національна академія аграрних наук України, яка є державною науковою організацією, що заснована на державній формі власності, а також користується правами самоврядності.

Національна академія аграрних наук України керується Конституцією України, а також законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, та іншими актами законодавства.

Самоврядність Академії полягає у:

1) колегіальності органів управління та їх виборності; здійсненні загальними зборами Академії функцій її найвищого органу управління;

2) самостійному визначенні своєї структури наукових досліджень; вирішенні кадрових та науково-організаційних питань; здійсненні міжнародних наукових зв'язків та провадженні господарської діяльності на основі законів України.

Академія є юридичною особою, яка має самостійний баланс, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, інші печатки та штампи, рахунки в органах Казначейства; фінансується з державного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством. Академія щорічно звітує перед Кабінетом Міністрів України о результатах наукової діяльності, а також використання бюджетних коштів.

Головним завданням Академії є наукове забезпечення розвитку галузей агропромислового комплексу, яке передбачає:

1) здійснення фундаментальних наукових досліджень, проведення і координацію прикладних наукових досліджень у сфері агропромислового комплексу, що спрямовуються на здобуття нових сучасних знань про розвиток закономірностей функціонування існуючих, а також створення нових біологічних і фізичних об'єктів, а також розробка на базі знань наукових продуктів для інноваційного розвитку агропромислового комплексу, використання яких буде сприяти

збільшенню рівня обсягів виробництва конкурентоспроможної національної продукції;

2) методичну координацію досліджень наукових установ, а також вищих навчальних закладів III—IV рівня акредитації, проектно-конструкторських та інших організацій, які здійснюють наукові дослідження у сфері агропромислового комплексу;

3) розробка нових, а також удосконалення існуючих форм, способів та методів проведення наукової роботи;

4) підвищення престижності наукової діяльності;

5) сприяння інтеграції вітчизняної аграрної науки до світового наукового простору;

6) участь у формуванні державної політики у сфері розвитку наукової, а також науково-технічної діяльності;

7) проведення аналізу стану та визначення пріоритетних напрямів розвитку агропромислового комплексу;

8) надання інформаційних послуг суб'єктам агропромислового виробництва незалежно від форми власності;

9) підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації [3].

До теперішнього часу не створено єдиної методології для більш широких інтеграційних процесів, які органічно поєднують освітній, науковий та професійний види діяльності. Разом з тим, з'явилися організаційно-економічні та правові передумови інтеграції аграрної освіти, науки та виробництва, для реалізації яких необхідно:

— розробити концепцію інтеграції аграрної освіти, науки та виробництва;

— провести експеримент на базі ряду провідних вузів, практикуючих інтегровану ("освіта — виробництво"; "освіта — наука — виробництво") систему навчання та розробити відповідні положення, що регламентують економічні та інші взаємини в партнерському ланцюжку "наука — освіта — виробництво";

— розробити детальні рекомендації щодо внесення змін до чинного законодавства, на основі концепції та проведеного експерименту з метою усунення перешкод і протиріч інтеграції аграрної освіти, науки та виробництва, а також розвитку інноваційної економіки.

Враховуючи особливості розвитку аграрного ресурсного потенціалу, а також проблеми модернізації сільського господарства, переведення його на інноваційні підходи та принципи розвитку, ми пропонуємо наступне трактування поняття "інтеграція аграрної освіти, науки та виробництва", під яким необхідно розуміти подолання розриву між науковими та освітніми організаціями в процесі виконання суспільно значущих засад виробництва, передачі та поширення знань, яке передбачає акумуляцію всіх ресурсів для забезпечення сталого інноваційного розвитку наукової та освітньої систем країни, а також створення науково-освітніх комплексів, які здатні діяти результативно і успішно вирішувати як дослідні, так і освітні завдання з одночасним розподілом відповідальності за належний розвиток системи професійної підготовки та перепідготовки між інститутами освіти та бізнесу, а також створенням навчально-виробничих комплексів, які здатні задовольнити потреби роботодавців у висококваліфікованих фахівцях.

В умовах різноманіття розвитку інтегрованих структур інноваційного характеру (університетські (академічні) комплекси, інноваційно-технологічні та науково-освітні центри, навчально-науково-виробничі комплекси, кластери та ін.) Відбувається плутанина, а часом і підміна понять і термінів, що визначають сутність інтегрованих формувань, які отримали розвиток в сфері освіти, науки та виробництва.

Тристороння інтеграція науки, освіти та виробництва — це, по суті, ключовий напрям розвитку економіки знань, тому що вона дозволяє ефективно вирішити завдання комплексного своєчасного забезпечення інноваційних процесів. Вона вибудовується на принципах симбіозу, обо-

пільного розвитку, релевантності, функціональності, комунікації і сумісності.

В умовах розвитку інтеграційних процесів в сфері аграрної освіти, науки та виробництва найбільшого поширення набули асоціації та автономні некомерційні організації (вони представлені: університетськими та академічними комплексами; науково-освітніми центрами; інформаційно-консультативними службами); державні наукові установи (представлені науково-дослідними інститутами); товариства з обмеженою відповідальністю (представлені малими інноваційними підприємствами, агрофірмами); акціонерні товариства та кооперативи (представлені агрохолдингами; виробничими сільськогосподарськими кооперативами; споживчими закупівельними, постачальними, обслуговуючими, кредитними кооперативами та ін.).

Різноманіття організаційних форм у сфері розвитку інтеграційних процесів аграрної освіти, науки та виробництва пов'язані з особливостями сільськогосподарського виробництва, різним характером наукових установ, впроваджувальних формувань, консультативних структур та їх зв'язком з сільськогосподарськими товаровиробниками.

У процесі дослідження встановлено, що організаційні форми у сфері інтеграції аграрної освіти, науки та виробництва можуть відрізнятися за такими класифікаційними ознаками:

- 1) за напрямом інтеграції:
  - "аграрний навчальний заклад — суб'єкт господарювання";
  - "аграрний навчальний заклад — наукова установа";
  - "наукова установа — суб'єкт господарювання";
  - "аграрний навчальний заклад — наукова установа — суб'єкт господарювання";
- 2) за числом партнерів (два або більше двох партнерів);
- 3) за характером інтеграційних зв'язків (прості, середньої складності, багатосторонні зі складними зв'язками);
- 4) за системоутворюючим ядром:
  - група взаємопов'язаних науково-дослідних установ і виробничих організацій;
  - група взаємопов'язаних науково-дослідних установ і виробничих організацій, розташованих у межах одного міста (селища);
  - університет (академія);
  - університет (академія) — науково-дослідна установа — підприємство;
  - факультет (кафедра) — науково-дослідна установа — підприємство;
- 5) за основною метою створення:
  - скорочення періоду від розробки ідеї до її втілення в кінцевий продукт — такі цілі переслідують агротехнополіси і агротехнопарк;
  - підвищення ефективності та якості освітнього процесу та проведення наукових досліджень — дані цілі характерні для університетських комплексів, науково-освітніх центрів;
  - відтворення чинників продуктивності у вигляді висококваліфікованих фахівців, науково-технічних розробок, високотехнологічної наукоємної продукції — перераховані цілі характерні для навчально-науково-виробничих комплексів;
- 6) за правовим статусом (державне підприємство, установа, відкрите акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, кооператив, асоціація, спілка тощо);
- 7) за ступенем економічної самостійності учасників інтеграції (повна самостійність, повна (часткова) залежність);
- 8) за джерелами фінансування (бюджетні; приватне фінансування);
- 9) за рівнем (масштабами) функціонування (державний, регіональний, міжрегіональний).

Процес взаємодії між виробниками і споживачами науково-технічної продукції на основі широко розгалуженої мережі різних організаційних форм науково-освітньої та впроваджувальної діяльності передусім має на меті отримати додатковий економічний ефект безпосередньо у виробництві від впровадження досягнень науки і передового досвіду. Цей принцип є головним. На ньому переважно і має ґрунтуватися формування ринку науково-технічної продукції та інновацій в інтеграційних процесах в сфері аграрної освіти, науки та виробництва.

ВИСНОВКИ

Отже, інтеграція освітніх установ, науково-дослідних інститутів та високоефективних господарюючих суб'єктів відбувається в основному з метою забезпечення якісно нового рівня підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів, активізації та розвитку наукових досліджень та інноваційної діяльності, підвищення їх результативності та ефективності для потреб реального сектора економіки, виховання фахівців з високою культурою мислення, широким кругозором, активним і свідомим ставленням до життя, перетворення університетів і академій в центри підйому і стабілізації економіки, духовного і культурного розвитку регіонів.

Для збереження і розвитку інноваційного потенціалу в аграрних навчальних закладах слід проводити дослідження на конкурсній основі, освоювати завершену науково-технічну продукцію, організовувати експериментально-виробничі впровадження. Таким чином, у віданні Міністерства аграрної політики та продовольства України повинні знаходитися установи та підприємства, що виконують державні контрольні, нормативно-правові, інформаційно-консультативні та впроваджувальні функції, а також інші структури, що сприяють впровадженню інновацій. Необхідним є уточнення функцій наукових установ, завдань і пріоритетів в залежності від їх приналежності, інтеграція науково-дослідних інститутів та аграрних вузів, ліквідація неефективних і створення нових наукових установ.

Література:

1. Воловик Д.В. Розвиток системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств / Д.В. Воловик // Вісник Полтавської державної аграрної академії. — 2014. — № 4. — С. 133—135.
2. Маршалок М.С. Формування та використання ресурсного потенціалу аграрної сфери в контексті розвитку біоeкoнoмiкi / М.С. Маршалок // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. — 2014. — Вип. 200 (2). — С. 171—175.
3. Офіційний веб-сайт Національної академії аграрних наук України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://naas.gov.ua>

References:

1. Volovik, D.V. (2014), "Development of the control system resource potential of agricultural enterprises", Visnik Poltavskoyi derzhavnoyi agrarnoyi akademiyi, vol. 4, pp. 133—135.
2. Marshalok, M.S. (2014), "Formuvannya ta vikoristannya resursnogo potentsialu agrarnoyi sferi v konteksti rozvitku bioekonomiki", Naukoviy visnik Natsionalnogo universitetu bioresursiv i prirodozoristuvannya Ukraini. Seriya: Ekonomika, agrarniy menedzhment, biznes, vol. 200 (2), pp. 171—175.
3. The official site of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, available at: <http://naas.gov.ua> (Accessed 07 July 2015).

Стаття надійшла до редакції 08.07.2015 р.